

УДК 378.147;94

Іван Пендзей

Доцент кафедри всесвітньої історії Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат історичних наук, м. Івано-Франківськ.

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС І ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ТА ВИВЧЕННЯ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ І АМЕРИКИ.

У статті аналізуються проблеми викладання і вивчення студентами новітньої історії країн Західної Європи і Америки, застосування вимог Болонської системи у навчально-виховному процесі, пропонуються шляхи їх розв'язання – створення електронного підручника, електронної системи міжбібліотечного абонементу (МБА), нарощення україномовної історіографічної бази, започаткування державної програми широкомасштабного вивчення історії країн Західної Європи і Америки, створення спеціалізованих науково-дослідних установ – Інституту США і Канади, Німеччини, Франції тощо.

Разом з цим відстоюються принцип українізації вищої школи і висловлюється стурбованість постійною зміною оцінки фактів і подій української історії, флюгерською поведінкою політичних еліт й антиукраїнським кредо олігархату.

Пропонується удосконалити систему присвоєння вчених звань – доцента, професора, загальнодержавного незалежного тестового оцінювання знань абітурієнтів, а також забезпечити законодавчу базу проголошеної інтеграції України у загальноєвропейський освітній простір.

Ключові слова: Болонський процес, новітня історія країн Західної Європи і Америки, національна історія, загальнодержавне тестове оцінювання знань, державна програма, електронний підручник, електронна система МБА.

В умовах реформування системи вищої освіти відповідно до вимог Болонського процесу особливої актуальності набуває проблема забезпечення високого рівня знань студентів, застосування європейських критеріїв їх оцінювання. Теоретично Болонська система створює можливість урізноманітнення форм і методів навчання, їх альтернативності, усунення багатьох неузгодженостей і формалізму, які ще трапляються у роботі ВНЗ.

Характерними для цієї системи, як відомо, є зменшення кількості аудиторних годин (лекційних і практичних), які є обов'язковими для вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни, запровадження змістових модулів. За рахунок цього підвищується мобільність інтелектуальних здібностей студентів, забезпечується суворий контроль за поточною їх успішністю. Однією із сутнісних ознак Болонської системи є піднесення ролі індивідуальної та самостійної навчальної, пошукової, дослідницько-експериментальної діяльності студентів, що покликано сприяти розвитку їх творчих здібностей, самостійного мислення, навиків наукового дослідження. Високі вимоги також висуваються до навчально-методичного, технічного забезпечення навчального процесу. Для кожної теми, що виноситься на семінарське заняття або планується для самостійного вивчення студентів, передбачається перелік опорних проблем (план), список рекомендованих джерел і літератури, вказівки з роз'ясненням шляхів успішного оволодіння матеріалом.

Ці базові положення Болонської системи повністю стосуються курсу “Новітня історія країн Західної Європи і Америки (1918-2010 рр.)” (в останній міністерській інтерпретації “Історія країн Західної Європи і Америки першої половини ХХ ст. і другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст.”).

Особливістю статусу цієї навчальної дисципліни є насамперед те, що вона - одна з основних у системі історичної освіти. Нею, як і темою “Новітня історія країн Азії і Африки, Центральної і Південно-Східної Європи” завершується вивчення всесвітньої історії. Значення курсу в системі навчальних дисциплін зростає у зв'язку з тим, що значна частина бакалаврських, дипломних і магістерських робіт присвячується вивченню актуальних проблем новітньої історії країн Західної Європи і Америки, а лівова частка програмових вимог державного екзамену усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів припадає саме на її проблематику.

Головна мета вивчення новітньої історії країн Західної Європи і Америки, на нашу думку, полягає у тому, щоб “озброїти” студентів всебічними знаннями, необхідними для їх становлення як професійних істориків,

формування у них широкого світогляду, властивого сучасній освіченій і культурній людині, яка в умовах ринкової економіки, зростання конкуренції на ринку праці змогла б адаптуватись і знайти своє місце у складних сучасних умовах.

Вивчення Новітньої історії країн Західної Європи і Америки здійснюється на основі програми курсу, у якій основне місце відведено висвітленню соціально-економічних та політичних процесів у провідних країнах Західної Європи і Америки. На основі сучасних теоретико-методологічних концептуальних засад, принципів історизму і наукової об'єктивності з'ясовуються взаємозв'язок і взаємозалежність суспільно-економічного, політичного і культурного розвитку країн Західної Європи і Америки, їх місце і роль у всесвітньо-історичному процесі ХХ – початку ХХІ ст., цивілізаційна специфіка, єдність світу.

Основний зміст курсу відображений у робочій програмі. У ній, відповідно до вимог, міститься перелік питань, які розглядаються на двогодинній лекції, плани семінарських занять, список рекомендованих джерел і літератури, наводиться кількість екземплярів підручників, наявних у бібліотеці.

Робоча програма постійно поповнюється новими матеріалами – особливість курсу полягає в тому, що його верхня хронологічна межа весь час зміщується у часі, постійно збагачується джерельна та історіографічна база. І у зв'язку з цим доводиться долати деякі труднощі. Незважаючи на значне оновлення змісту освіти, досягнуте за останні роки, залишається актуальною проблема узгодження у навчально-виховному процесі проблематики курсу з національною історією. Уважні спостереження свідчать, що аналогічна проблема існує у викладанні інших історичних дисциплін - нової історії країн Західної Європи і Америки, нової і новітньої історії країн Азії та Африки, Центральної і Південно-Східної Європи тощо. Актуальним завданням також є формування у студентів усвідомлення співвіднесеності курсів вітчизняної історії з розвитком європейської і світової цивілізації. Адже дуже важливо, щоб

молода людина правильно розуміла значення і місце національних цінностей в умовах подальшої глобалізації світу, вміла успішно відстоювати свої переконання у суперечливих умовах становлення української демократії, нового економічного ладу і відповідного йому соціально-класового поділу.

Актуальними залишаються принципові питання методики, методології, хронології, періодизації різних етапів всесвітньої історії, а також раціонального співвідношення кількості годин що відводяться навчальним планом на їх вивчення.

Труднощі викладання і опанування студентами знань з історії, як і інших навчальних дисциплін, звичайно, обумовлені об'єктивними і суб'єктивними факторами, серед яких варто виділити матеріально - технічну базу, кадровий склад викладацького колективу, рівень підготовки випускників шкіл, які стали студентами. Останній з них завдяки системі зовнішнього незалежного загальнодержавного тестування, сприймається як фактор, який змінити неможливо. Всі інші чинники якісної підготовки спеціалістів так чи інакше залежать від професорсько-викладацького складу, керівництва ВНЗ.

Звичайно, багато що залежить від викладача, його знань, умінь організувати студентів під час лекції, мобілізувати їх на плідну працю на семінарському (практичному) занятті, зрештою, його волі, здібностей. Не останню роль відіграє його авторитет у студентському колективі. Ключовою фігурою навчально-виховного процесу, зрозуміло, є студент. Тому виникає закономірне питання: яким є сьогоднішній студент, вчорашній абітурієнт, який вступив до ВНЗ за результатами незалежного тестування? Яким є його освітній рівень? Не треба проводити спеціальні соціологічні дослідження, щоб помітити зниження рівня знань випускників загальноосвітніх шкіл, які вступили до ВНЗ. Парадокси помітні вже на першому курсі. Далеко не всі студенти, які навчаються за державний кошт, виявляють достатній інтерес до знань, наполегливість у їх здобутті і, зрештою, підтверджують здобутий статус "державника". Деякі студенти вже на першому чи другому курсі допускають значні пропуски занять, втрачають інтерес до навчання і "виживають" тільки

завдяки 100 - бальній системі оцінювання знань. У такому самому режимі працює й основна маса “платників”. Але серед них чимало таких, які за рівнем знань і загального розвитку якраз і мали б навчатися за державний кошт. Це, зокрема, може свідчити про неуніверсальність гарантій, які створює система незалежного тестового оцінювання знань. Позбувшись добре відомих у минулому зловживань, від яких страждала система вищої освіти, вона зіткнулася з новими викликами, які дуже утруднюють процес підготовки фахівців високого класу, знавців своєї справи.

До речі, не зрозуміло, чому система незалежного тестового оцінювання знань не торкнулася середньої спеціальної освіти – педучилищ, медучилищ, де і донині (можливо ,сьогодні навіть більше) процвітає, за деякими даними, звична практика завчасного розподілу місць як на державну, так і на платну форми навчання (досить послухати батьків, які влаштовують своїх дітей у ці навчально-освітні заклади, щоб стати безумовним прихильником запровадження у них тестової загальнодержавної форми відбору вступників).

Звичайно, дуже багато чинників впливає на результативність навчально-виховного процесу. Велике значення має, наприклад, виховна робота в академічних групах. Багато залежить і від умов, які створюються для самостійної творчої роботи над книгою ;не останню роль відіграє можливість вчасно, якісно і за доступною ціною прохарчуватись. Годі чекати ефективної роботи від студента, який живе впроголодь, підробляє (іноді пропускаючи заняття) щоб вижити. Це не перебільшення, не “згущення фарб”, а реалії нашого буття, які необхідно враховувати у навчально-виховній роботі зі студентами.

Підвищення якості знань залежить від ефективності впливу студентського самоврядування на формування в колективах духу змагальності, здорової конкуренції і взаємодопомоги, відповідальності й усвідомлення значущості навчання у ВНЗ не тільки для фахового, але й для морально-психологічного становлення молоді людини. Адже відомо, що навчання у ВНЗ - “золота пора” для підростаючого покоління. Про ці роки залишаються

найприємніші спомини на все життя. У наш час навчання у ВНЗ – це ще й можливість уникнути згубного впливу вулиці і ... передчасного безробіття, які мають руйнівний вплив на ще не зміцнілу і не цілком сформовану, тим більше не зорієнтовану на високі життєві цінності, психіку молодої людини.

А втім, для багатьох поняття “ідеал” не існує. Про які ідеали можна говорити, чути від декого зі студентів, коли у державі запанував дух наживи і нестримного збагачення небагатьох та зубожіння основної маси населення, коли наших батьків роками немає з нами (заробляють за кордоном), коли, зрештою, засоби масової інформації, особливо телебачення, день у день втовкмачують у наші голови негативну інформацію і чи не єдиним суспільним осередком духовності залишилась церква, школа і ще ... національне радіо. Майбутнє підростаючого покоління мало кого хвилює. Нині молодь стурбована масовим безробіттям, проблемами економічного і соціального розвитку, аморальністю влади, при якій багатії оволоділи не тільки засобами виробництва, але й засобами впливу на свідомість людей (телебаченням, багатьма друкованими виданнями і т.д.), які не переймаються формуванням основ національної самоідентичності. Чого тільки вартий ганебний приклад чи не першого (а може одного з перших) кримінального мільярдера - Павла Лазаренка, який, як відомо, на вкрадені у народу гроші звив, із благословення символу “справедливості” – американської Феміди – “тепле гніздечко” у цій благословенній державі. А вбивство Г. Гонгадзе! Потрібні були роки, щоб “виявити” колишнього голову зовнішньої розвідки генерал-лейтенанта Пукача, який нікуди не втікав. Навіть отруєння В.А. Юценка втратило всяку актуальність і більше нікого не хвилює. Проблема національного відродження так і не стала загальнодержавною справою. І цей перелік наших проблем не закінчується.

Звернімо увагу хоча б на те, як важко давались вищому управлінському органу – Міністерству освіти і науки України правильні рішення. Гострого осуду і критики заслуговують його наміри (правда, не реалізовані) запровадити платні послуги для студентів за користування бібліотекою, штрафи за

пропущенні заняття тощо. І зовсім безпрецедентний намір запровадити у ВУЗ замість курсу Історії України курс української культури. Це, на наш погляд, суттєво ослабило не тільки пізнавально-інтелектуальний і виховний потенціал національної історії у вищій школі, але й сприяє антиукраїнським силам, які ставлять під сумнів самодостатність української історії.

І у зв'язку з цим слід підкреслити: одним із факторів, який ускладнює вивчення і засвоєння студентами новітньої історії країн Західної Європи і Америки, як і інших періодів всесвітньої історії, є відсутність належної україномовної джерельної та історіографічної бази. Це, на нашу думку, справжня проблема для системи вищої історичної освіти України. У наукових фондах університетських бібліотек країни серед україномовної навчальної літератури новітню історію країн Західної Європи і Америки репрезентують підручники В.П. Газіна і С.А. Копилова у двох частинах, навчальні посібники О.П. Іваницької у двох частинах (присвячені відповідно першому і другому періодам новітньої історії), навчальні посібники підготовлені відповідно колективом кафедри нової і новітньої історії Львівського національного університету ім. І.Я. Франка за редакцією доктора історичних наук професора М.М. Швагуляка, докторами історичних наук, професором Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича О.І. Сичем і професором Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка П.С.Коріненком, присвячені періоду 1918-1945 рр., курс лекцій Л.М. Мицик виданий у 2001 р., який через обмеженість тиражу, як правило, недоступний студенту*.

---

*Газін В.П., Копилов С.А. *Новітня історія країн Європи та Америки 1918-1945 рр.* – К., 2008. Газін В.П., Копилов С.А. *Новітня історія країн Європи та Америки 1945-2000.* – Кам'янець - Подільський, 2000; Іваницька О.П. *Новітня історія країн Європи та Америки 1918-1945 .* – Вінниця, 2004. Іваницька О.П. *Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002).* – Вінниця, 2003; Баран З.А., Кипаренко Г.М., Мовчан С.П., Швагуляк М.М. *Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки.* – Київ, 2005; Коріненко П.С. *Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945 рр.).* – Тернопіль, 2003; Сич О.І. *Історія країн Західної Європи в міжвоєнний період (1918-1945 рр.).* – Чернівці, 2002. Сич О.І. *Історія країн західного суспільства в міжвоєнний період (1919-1939 рр.).* – Чернівці, 2008; Мицик Л.М. *Новітня історія зарубіжних країн: Курс лекцій.* – Ніжин, 2001.

Сумніваємося, що ними користуються у зрусифікованих регіонах країни, у тих ВНЗ, де не чути української мови (а із зміною політичного керівництва держави і не буде чути), в яких немає навіть кафедр української мови.

Приходиться констатувати, що крім перелічених вище підручників, за роки незалежності в Україні не створена повноцінна історіографічна база, необхідна для якісного оволодіння знаннями з навчальної дисципліни. У вітчизняній історіографії немає узагальнюючих, монографічних досліджень і навіть достатньо вагомих наукових статей, присвячених історії, наприклад США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Італії, Іспанії, будь-якої іншої західноєвропейської чи американської країни (за окремими винятками), не кажучи вже про історію країн Азії та Африки і т.д. Це по-перше. По-друге, література і джерела, якими користуються студенти, вивчаючи курс, здебільшого написані російською мовою. Здавалось б, у чому проблема? Є така література – опрацювуй. Переважна більшість студентів так і робить. Але трапляються й такі, що відверто заявляють (вочевидь прикриваючи свої лінощі): “А ми російської мови не знаємо, ми її у школі не вивчали і взагалі, чому ви нас змушуєте нею оволодівати, а на лекціях перераховуєте російські видання мовою оригіналу?”

Доводиться, крім іншого, пояснювати, що російська мова залишається мовою міжнаціонального спілкування, а не просто національної меншини, бо діє прийнятий ще у радянський час відповідний закон; згідно з яким російська - одна із офіційних мов ООН; що треба знати якомога більше мов і т.д. Нарешті, найвагоміший аргумент, який дещо заспокоює, що іншими мовами теж не володіють. Тому найбільш прийнятний для студентів варіант – вивчати російську мову як більш споріднену, водночас опановуючи російськомовну літературу. Російську історичну книгу можна вільно купити в Україні, в тому числі в Івано-Франківську. Це дає можливість долучитись до величезного інтелектуального потенціалу російської історичної науки, яка (так історично склалося) була і залишається флагманом вивчення на пострадянському просторі проблем історії західноєвропейської та американської цивілізації. Ось чому вся

солідна російська наукова історіографічна продукція без усяких винятків має бути в наукових бібліотеках ВНЗ. Відсутність видань, наприклад, присвячених краху комуністичних режимів у країнах Центральної і Південно-Східної Європи у кінці 80-х – на початку 90-х рр. XX ст. значно звужує можливості підготовки повноцінних курсових, бакалаврських, дипломних, магістерських робіт, присвячених цій проблематиці.

Минули часи, коли всі новинки наукової історичної літератури, опубліковані у будь-якому куточку СРСР -у Москві, Таллінні, Ташкенті, Владивостоці або Києві - централізовано поступали в бібліотеки ВНЗ. Зрозуміло, змінились часи – змінились порядки. В умовах ринкової економіки появились нові підходи до стандартів освіти і її технічного забезпечення. Але чомусь ці нові підходи працюють неефективно або й просто не спрацьовують.

Суттєвою допомогою національним університетам у справі забезпечення студентів і викладачів широкого доступу до новітніх досягнень історичної науки могла б стати добре відома у минулому система міжбібліотечного абонементу – славнозвісна МБА. Хто із науковців нею не користувався? Можна було, не витрачаючи час на відрядження, замовити (майже безкоштовно !) необхідну літературу із провідних бібліотек. Автор цих рядків нею активно користувався, отримуючи замовлені книги не тільки, наприклад, з колишньої Німецької Демократичної Республіки, але й ...із капіталістичної (ворожої) Федеративної Республіки Німеччини (що цікаво, відповідні установи останньої навіть набагато швидше відгукувалися на замовлення, ніж братньої НДР, і ніколи не відмовляли). Єдина спроба замовити книгу у Національній бібліотеці України ім. В.І.Вернадського завершилась категоричною відмовою: “Не видається, для власних потреб”.

Система МБА в минулому фінансувалася із бюджету, була доступною науковцю і студенту.

Бідність фондів наукових бібліотек ВНЗ вражає. У бібліотеках університетів Західноукраїнського регіону, перевірених нами, неможливо ознайомитись не тільки з багатьма працями російських і вітчизняних

дослідників, але й з науковими періодичними виданнями (за окремими винятками), які випускають сусіди – львів'яни, тернопільчани, чернівчани, і т.д. У зв'язку з цим корисним був би хоч анований перелік вміщуваних у них статей і матеріалів, який би був підготовлений на всеукраїнському рівні органом, що акумулює інформацію про новинки наукової літератури – Книжковою палатою України - і розсилався б до зацікавлених інституцій. Звичайно, йдеться не про відродження віджилого, а про запровадження сучасних методик оволодіння знаннями, доступних методів і способів доступу до літературних джерел, які так чи інакше пов'язані з Інтернетом.

Конче необхідний електронний варіант МБА. Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України потрібно подбати і про створення електронного підручника, у якому б у систематизованому вигляді були б зосереджені тексти джерел, монографічної літератури (видається малими тиражами і не кожна наукова бібліотека спроможна придбати її), навчально-методичних матеріалів, що було б серйозною допомогою студенту в його нелегкій праці – навчанні, оволодінні скарбницею знань і досягнень світової історіографії. Така доступна (не потрібно витратити дорогоцінні години, відведенні на підготовку до семінарів і самостійну роботу) електронна база історичних джерел і літератури сприяла б оптимізації праці студента, звільнила б його від потреби кількогодінного пошуку в Інтернеті необхідної літератури (до того ж електронний варіант має не кожне видання).

Слід зауважити, що такі чи подібні проблеми хвилюють, як правило, тільки тих, хто з ними безпосередньо стикається, але вирішити їх за своїм статусом не в змозі. Багато що могли б зробити, наприклад, редакції вісників, які випускають структурні підрозділи ВНЗ, вибудувавши ефективну систему обміну – екземпляр вісника, що випускається, наприклад Інститутом історії і політології на той, що випускається у Львівському, Чернівецькому та ін. університетах. Однак цією рутинною справою ніхто не хоче займатися, віддаючи перевагу “глобальним” питанням або тим, від яких залежить власне

благополуччя, забуваючи часто про те, що у кожній малій і найменшій справі криється зародок майбутньої слави.

Разом з тим не можна не помітити іншої тенденції у вищій історичній освіті України - її активної русифікації. Це виявляється не тільки в проімперському тлумаченні історичних подій національної історії, українсько-російських відносин минулого і сучасного періодів, історії церкви, навіть походження Київської Русі і т.д. Мало того, що в українському телепросторі домінує російська мова, ЗМІ – у своїй переважній більшості - російськомовні, останнім часом помітні тенденції консервації російськомовного середовища і у вищій школі. Це проявляється, зокрема, у виданні підручників недержавною мовою. Такі видання, на наше глибоке переконання, мають виходити і в українському перекладі. Правим був Л. Кучма, коли писав: “Україна не Росія”. Студенту, який мало не вперше в житті стикається з необхідністю опанувати російську мову у ВНЗ, важко збагнути всю глибину навчального матеріалу, викладеного російською, адже він – україномовний, думає по-українськи.

Тому велике значення у справі українізації вищої історичної освіти в Україні (і не тільки історичної), підвищення якості знань студентів, має створення потужної і всеохоплюючої україномовної історіографічної бази. Багато що у цьому напрямку робиться, але, головним чином, завдяки інтенсивній праці і безперервному пошуку викладачів – науковців ВНЗ, і не є результатом продуманої, детально спланованої державної програми, якої просто не існує. А вона просто необхідна, особливо на сучасному етапі, коли знову чути з уст політиків і навіть керівника держави про виправлення підручників з історії для середньої школи, переоцінку подій (і це вже зроблено) тощо. Як з Москви, так і з Брюсселя лунають, по суті, перестороги українському патріотизму (“вчителі” при цьому “забувають”, що наші і їхні інтереси можуть не завжди збігатися, що будь - яке історичне явище багатовимірне і не може мати універсального трактування). Ми не повинні, не можемо відректися від національної історії, розчинитись у морі чи то Східної, чи Західної імперій, - митного союзу на пострадянському просторі або

Євросоюзі. Нація має залишатись самодостатнім територіальним і мовно-культурним утворенням. Не можна допустити, щоб її інтереси проміняли на російський газ або транші МВФ.

Тому всебічне вивчення всесвітньої історії на національному ґрунті – архіактуальне завдання. З цією метою треба започаткувати створення спеціалізованих державних наукових установ, таких як, наприклад, Інститут історії США і Канади, Західної Європи або її провідних країн – Німеччини, Франції, Італії, країн Північної Європи, Латинської Америки, Китаю, Японії і Південно-Східної Азії. Мусить відбутись різкий поворот у вивченні західноєвропейської, американської, азійської тематики – прогалини, що існують у цій царині, терміново потрібно заповнювати.

Регіоналізація у підходах до вивчення світової історії – тупиковий шлях, як і вузьколобий націоналізм, якого б походження він не був - українського, російського, грузинського. Об'єднання зусиль, інтеграція – ось що може полегшити долю українства в умовах сучасних викликів – процесів глобалізації, формування індустріального і постіндустріального, інформаційного суспільства. Зусилля, спрямовані на інтеграцію української освіти у загальноєвропейський освітній простір, не будуть марними, іншого шляху стати повноправним членом загальноєвропейського освітнього ринку не існує. Інша справа, наскільки вихований в Україні і навчений за державний кошт спеціаліст буде затребуваний у високорозвинених індустріальних країнах Заходу. І чи повинен він, працюючи в одній із них, нести фінансові зобов'язання перед державою, альма-матер, яка дала йому путівку у велике життя? Чи зубожіла і економічно ослаблена Україна і надалі буде донором ситої і заможної Європи, постачальником дешевої робочої сили, а не капіталу та високорозвинених технологій і «ноу-хау».

Модернізація вищої освіти, підготовка висококласних спеціалістів мусить бути тісно пов'язана з реформуванням шкільництва. Реформи в системі освіти мають бути цілеспрямованими, підпорядковуватися єдиній меті – підвищенню загальноосвітнього рівня молодого покоління, розвитку інтелектуальних

здібностей, здобуттю професій і спеціальностей, потрібних народному господарству. Очевидно, що до підготовки кадрів повинен залучатись приватний сектор, адже основа життєдіяльності і процвітання суспільства – виробнича сфера - знаходиться у руках олігархів, промислових і фінансових магнатів.

Якою має бути роль приватного, промислово-фінансового, банківського капіталу у формуванні українського інформаційного суспільства? До яких пір він збільшуватиме свої надприбутки за допомогою державних дотацій, ні копійки не віддаючи суспільству, переводячи капітали в офшорні зони, а Верховна Рада прийматиме закони, які тільки посилюють його жадобу до наживи, і сприяють їх осіданню на Кіпрі, Багамах тощо!

На цьому тлі слабкою втіхою для невдоволеного суспільства тим становищем, що склалося, є гарячкові спроби подальшого реформування системи вищої освіти, до яких вдалились МОНМС та Верховна Рада: законодавчі гарантії студентського самоврядування, можливість ширшого вибору навчальних дисциплін студентами, здобуття декількох спеціальностей водночас, подовження строку навчання у магістратурі і профільна диференціація у підготовці магістрів. Не ставлячи під сумнів їхні рішення, зауважимо, що вони, як і всі інші кроки на цьому шляху, попередньо не обговорювались у студентських і викладацьких колективах, тому не відображають усього розмаїття думок, знання яких потрібне реформаторам для більш точного і збалансованого врахування інтересів усіх суб'єктів навчально-виховного процесу у ВНЗ країни.

Верховна Рада “породила” безліч законів, на які ніхто не звертає уваги і які “не працюють”. А головне, чи задумались реформатори над можливими наслідками нововведень, чи все достатньо прорахували? Розширення прав повинно супроводжуватись підвищенням відповідальності і дисципліни, гармонізацією інтересів. Реформи заради реформ можуть призвести до остаточного і повного розвалу системи освіти – вже тепер у ВНЗ навчаються студенти, які здобувають вищу освіту просто задля отримання диплома, а деякі

випускники ВНЗ ледве читають друкований текст - про достатній рівень його осмислення і відтворення вже не йдеться. І всі вони вступили на навчання за результатами незалежного тестового оцінювання знань. Україна за якістю знань опускається до економічно нерозвинутих країн, хоча навіть в Італії не всі діти відвідують школу, значна їх частина задовольняється рівнем початкової школи. Тому Болонський процес для них – це своєрідний симптом важкої і, можливо, невиліковної хвороби суспільства, незбалансованості, навіть на конституційному рівні, людських інтересів. Для нас же – прогрес, просування до західноєвропейських стандартів освіти. Але вони явно нижчі, ніж були, наприклад, в останній період існування радянської влади - 80-ті рр. ХХ ст. Отже, закономірно постає питання: до яких таких нових вершин ми прагнемо, і чи взагалі туди, куди потрібно, ми йдемо! На це сакраментальне питання можна буде отримати цілком певну відповідь тільки з часом і за умови, що суспільство залишить у минулому політичне безладдя, дикий капіталізм і стане на цивілізований шлях розвитку.

Наразі згадаємо ще про деякі реформаторські зусилля колишнього Міністерства освіти і науки, зокрема сформульовані ним вимоги присвоєння вчених звань професора і доцента. Постанова КМУ від 27.12.2008 р. №1149 про “Порядок присвоєння вченого звання професора і доцента” передбачає, що претендент-кандидат наук, крім іншого, повинен мати навчально-методичні праці, що використовуються у навчальному процесі (тобто локального рівня) і бути автором (співавтором) підручників (навчальних посібників) з основного курсу з грифом МОН. Наскільки відомо, після цього рішення різко зменшилася кількість присвоєних вчених звань “доцента”. Це і природно, адже до створення такого посібника (посібників), молодий учений, який ще під час навчання в аспірантурі або невдовзі після її закінчення захистив кандидатську дисертацію, просто неготовий. На такий вид науково-методичної продукції у нього немає необхідного для цього чималого досвіду роботи у дисципліні – як відомо, приходиться з роками напруженої праці. І взагалі, скільки варіантів методичних розробок може бути написано, наприклад, для новітньої історії України?

Очевидно, значно менше, ніж кількість викладачів, які спеціалізуються у цій сфері.

Отже, армії кандидатів і, меншою мірою, докторів наук, які щороку поповнюють кадровий склад вищої школи, не створити адекватної кількості варіантів (без плагіату) навчально-методичних посібників для однієї навчальної дисципліни, над якою вони працюють. Очевидно, що цим рішенням міністерство перекрило шлях до фахового зростання молодим науковцям, а відтак створило умови для збіднення кадрового потенціалу ВНЗ. Натомість, чомусь доволі просто доктори наук, професори отримують такі звання , як академік, член кореспондент ... .

Не менш дезорганізуючим, на наш погляд, є міністерське положення про присвоєння вченого звання професора. Його можуть отримати доктори наук, які підготували певну кількість кандидатів наук, і тільки ті доценти, котрі. Крім іншого, підготували не менше як п'ять кандидатів наук. По-перше, тим самим створюється нездорова конкурентна боротьба за аспірантів на кафедрах, у якій, як правило, верх бере доктор наук, росте кількість кандидатських дисертацій, які часто готуються за певною схемою і не мають реальної наукової новизни. По-друге, перекривається шлях до зростання і стимулів у роботі доцентів зрілого віку, котрі мають великий досвід плідної праці у ВНЗ, монографію і науково-методичні посібники, але не займалися підготовкою кандидатів наук. Тобто, пропонується розширити критерії присвоєння вчених звань доцента і професора. Разом з тим слід відмітити, що цією постановою КМУ унеможливив практику, яка склалася у ВНЗ, і, на наш погляд, дискредитувала систему присвоєння звань професора і доцента: у зв'язку із займаною адміністративною посадою (завідувача кафедри, декана, проректора, ректора). Такі професори, як свідчить практика, могли роками не публікувати навіть звичайнісінької наукової статті. Не менш проблематичною є ситуація з тими доцентами, котрі закінчили докторантуру, отримали звання професора, а дисертацію не тільки не подали, а навіть не починали її писати. Існують й інші проблеми у практиці вищої школи... .

Слід застерегти від намірів відмовитися від загальнодержавного оцінювання знань абітурієнтів, повернутись до системи вступних іспитів – кроків, які безумовно, відкинули б освіту на маргінеси суспільного розвитку, породили б сум'яття і зневіру сотень тисяч молодих людей у можливості владних інституцій забезпечити конституційний принцип і право на рівний і справедливий доступ кожного до вищої освіти. Система незалежного тестового оцінювання знань абітурієнтів – безумовне досягнення, наше спільне надбання. Її потрібно вдосконалена, але не скасовувати.

Гармонізація суспільних інтересів, новаторство суб'єктів навчально-виховного процесу мають сприяти розв'язанню проблем підготовки кадрів, послідовному реформуванню системи не тільки вищої, але й загальноосвітньої школи.

76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57
Інститут історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені
Василя Стефаника, тел. 59-60-21

Опубліковано майже без змін у ж. Вища школа. - 2011. - №11. - С. 94-103.
тел. моб. 0973832900.